

5	אקדמות מלין
	לשמוע אל הרינה ואל התפילה
7	בזכות שימור נוסח התפילה המסורתי יוסף יצחק ליפשיץ הנוי וה'נוסח'
29	על נעימת שליח הציבור ועל שירת הקהל שרה פרידלנדר בן ארזה אם כל ההתנתקויות
52	על הדחקתו של המטאפיזי בשיח התרבות בישראל דרור אֵיכר "והאשה מטבלת את האשה"
65	טבילת אישה לגרות בפני בית-דין מיכל טיקוצ'ינסקי פולמוס הגיור המתחדש
83	יהודה ברנדס "ואת האובדת לא ביקשתם"
96	מוסר הנביאים בשיקולי פסיקתו של הרב עזיאל בנושא הגיור בנימין לאו דקונסטרוקציה דקדושה
110	מבוא להגותו של הרב שג"ר אביחי צור תעלומת 'מעשה דברוריא'
140	הצעת פתרון איתם הנקין מצוות וחלקי מצוות
160	על מהותם הפילוסופית של מושגים בהלכה מיכאל אברהם
	תגובות
	התפעמות מעט נמהרת?
178	תגובה למאמרו של ברוך כהנא 'לאן נושבת הרוח' (אקדמות כ') תמר רוס
	מארבע רוחות
184	תגובה למאמרו של ברוך כהנא 'לאן נושבת הרוח' (אקדמות כ') משה מאיר
188	תגובה לתגובות ברוך כהנא
	ביקורת ספרים
194	"כיצד כל מעשים שאתה מספר טובים הם?" חנה פנהסי
200	במשכנות שאננים חיים סבתו
203	דילמת הפסיקה הגדולה: בין מצוקת הפרט לצורכי המערכת איריס (הויזמן) בראון
	קריאות שואלות
215	על תורתם של היוצאים לשאלה משה מאיר
	בקשת ה' בעידן הפוסט־מודרני
224	ביקורת על שני ספרים חדשים שיצאו לאור מתוך כתביו של הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר) אדמיאל קוסמן
234	התקבלו בעערכת

פולמוס הגיור המתחדש

יהודה ברנדס

פתיחה

לאחרונה נפתח מחדש, בקול רעש גדול, הדיון על דבר סדרי הגיור במדינת ישראל. העניין הציבורי התמקד בביקורת על הרב דרוקמן ועל בית-דינו ובפסילת הגיורים שנעשו בבית-דין זה, ונשמעה בעיקר המחאה על הפגיעה האישית בכבודו של הרב. אכן, ישנה חשיבות מרובה בהבעת מחאה זו, בהזדהות עם מפעלו החשוב של הרב דרוקמן ובדאגה לכבודו של תלמיד חכם יקר. עם זאת, מן הראוי שהעיסוק המרובה בעניין האישי לא יסיח את הדעת מן הנושא העיקרי העומד על הפרק, והוא הוויכוח על הדרך הראויה לטפל בנושא הגיור. מדובר באלפי גיורים שכבר נעשו ובמאות אלפים של עולים, זכאי חוק השבות, שאינם מוגדרים כיהודים על-פי ההלכה. השאלה כיצד להתמודד עם שאלת הצטרפותם לחברה הישראלית היא שאלה ככדת משקל של הנהגת ציבור, שלא ניתנה עליה הדעת די הצורך. הציבור הרחב אינו מודע לחומרת השאלות המהותיות שעל הפרק ואינו מכיר מקרוב את פסק הדין שבמוקד הדיון המחודש. משום כך, אבקש במאמר זה להסביר מהי הבעיה המרכזית העולה מפסק הדין שניתן על-ידי בית-הדין הגדול בהרכב הרבנים שרמן, איזרר ושיינפלד, אילו שאלות הוא מעורר ואיזו התמודדות הוא מחייב.

הרב ד"ר יהודה ברנדס הוא ראש בית המדרש בבית מורשה.

סיפור המעשה

הנושא שעמד בפני בית־הדין הגדול הוא ערעור על פסק דין שניתן בבית־הדין האזורי באשדוד. וזה סיפור המעשה: זוג הגיע לבית־הדין לדיון בנושא גירושין. הזוג היה נשוי יותר מעשר שנים ונולדו להם שלושה ילדים. האישה הייתה גורת שהתגירה בבית־דינו של הרב דרוקמן. בא־כוחו של הבעל טען שהבעל אינו מחויב כלל במתן גט ובכלל הנגזר מכך, מכיוון שגיוורה של האישה אינו תקף. מכיוון שכך, האישה גויה, הנישואין בטלים, ואף ילדיה, מתברר למפרע, אינם יהודים. בית־הדין באשדוד קיבל את טענת הבעל והורה שאין הוא חייב לתת גט והאישה וילדיה אינם יהודים, מכיוון שהגיוור שנעשה בבית־דינו של הרב דרוקמן שנים רבות קודם לכן אינו גיור כלל.

פסילת הגיוור נעשתה משני טעמים. טעם אחד, פרטי וייחודי למקרה הנדון: קיימות עדויות ברורות שהאישה לא קיבלה עליה עול מצוות, ומשום כך הגיוור אינו תקף. טעם שני, כללי, נוגע לכלל גיוריו של בית־הדין של הרב דרוקמן: הרב דרוקמן ודיניו הם דיינים פסולים, ומשום כך כל הגיורים שנעשו בבית־דין זה נחשבים לגיורים שנעשו שלא בפני בית־דין, או בפני בית־דין פסול, ולכן אינם גיורים.

בא־כוח האישה ערער על פסק הדין הזה לפני בית־הדין הגדול, המשמש גם בית־דין לערעורים. הדיינים שרמן, איזירר ושיינפלד הוציאו מתחת ידם פסק דין שאישר את פסק הדין של בית־הדין באשדוד. כלומר הם אישרו את פסילת הגיוור במקרה הפרטי של האישה המדוברת, ואישרו גם את פסילת הדיינים הגורפת. אמנם מבחינה פורמלית, בית־הדין הגדול יכול היה להתייחס רק למקרה הפרטי, וכפי שדווח בכלי התקשורת, ראש אבות בתי־הדין, הראשון לציון הרב עמאר, הבהיר שאין בפסק דין זה כדי לפסול בית־דין כלשהו או להוות תקדים מחייב מבחינה פורמלית. אולם פסק הדין הוא פסק דין, והוא משקף בבהירות את השקפתו של כותבו, הרב שרמן, ושל שני חבריו להרכב, ולכן יש חשיבות רבה ללמוד אותו ולהבינו מן ההיבט התוכני, המייצג את העמדה ההלכתית וההשקפתית של הדיינים בבית־הדין הגדול, ולהתעלם מן ההיבט הפורמלי.

פסק הדין

בפסק הדין של הרב שרמן וחבריו שלושה חלקים עיקריים. בחלק האחד הוא מתמודד עם שיטת הגיוור העקרונית של בתי־הדין לגיור ופוסל אותה מכול וכול; בחלק השני הוא חושף פגמים מנהליים בעבודתו של בית־הדין של הרב דרוקמן ופוסל אותו על רקע פגמים אלו; ובחלק השלישי הוא מצדיק את ההחלטה לפסול גיורים למפרע ומאשר את סמכותם של בית־הדין באשדוד ושל בית־הדין הגדול לפסול גיורים למפרע. עמדה זו מנוגדת לדעתם של דיינים אחרים, ובראשם הרב שלמה דייכובסקי, הוא עצמו חבר בית־הדין הגדול, הסבור שגם אם לדעת בית־הדין השני יש פגם בגיורים של בית־הדין הראשון, אין ביכולתו לבטל גיורים למפרע.

הנושא המהותי של הדיון הוא כמובן הנושא הראשון – הוויכוח העקרוני על עצם שיטת הגיוור. שני הנושאים האחרים, עם כל חשיבותם, הם משניים לוויכוח העיקרי,

ולכן לא נעסוק בהם כאן. השאלה החשובה הרובצת לפתחה של החברה הישראלית כיום אינה השאלה אם בית-דינו של הרב דרוקמן כשר או פסול חלילה, או אם ניתן לבטל למפרע את מאות או אלפי הגיורים שנעשו בבתי-הדין המיוחדים לגיור, אלא השאלה מה ייעשה ברבבות זכאי חוק השכות שעדיין לא התגיירו, אשר רובם אינם מגלים שום עניין להתגייר בהכירם את המכשולים שייערמו לפניהם בבתי-הדין. בהתחשב במציאות הישראלית כיום, לפנינו בעצם השאלה אם קיימת דרך לגייר את כל הקהל הזה, או שמא רובם המכריע יישארו גויים, וכך, בעוד זמן לא רב, תיווצר בישראל חברת גויים, המונה מאות אלפי אזרחים שחיים כישראלים לכל דבר, וילדיהם לומדים בבתי-ספר ממלכתיים, משרתים בצה"ל, משולבים בכל שדרות החברה והמשק ואינם ניכרים ונבדלים משאר אזרחי ישראל היהודים, אלא ברישומם הפורמלי בלבד. אזרחים אלו, שאינם שייכים לשום דת, אינם יכולים להינשא בארץ אלא ברישום אזרחי. אין הם יכולים להינשא ליהודים, וילדיהם כמובן אף הם לא יוגדרו כיהודים. דומני שאין צורך להבהיר מה המשמעות של עובדה זו לעתידה של החברה היהודית בישראל.

עלבוננו של הרב דרוקמן

אף שכוונתי להתמקד בשאלה העקרונית הכללית של פסק הדין ולא בכבודו של הרב דרוקמן, פטור בלא כלום אי-אפשר. נפל דבר בישראל. מבית-הדין הגדול יצא פסק דין

כתוב ומנומק היטב, המגדיר את ראש ישיבות בני עקיבא, תלמיד חכם שעוסק בהרבצת תורה ובהנהגת ציבור שנים רבות, מבכירי גידוליה של ישיבת מרכז הרב ומחנך רבבות, כ"אפיקורוס".
חד וחלק, כפי שיצוטט בהמשך. אם מישוהו חושב שמדובר רק בבעיה של ביזוי תלמידי חכמים וחילול השם, הוא טועה ומצמצם את היקפה של הבעיה. פסק הדין מטיל דופי בכלל הציונות הדתית, ברבניה, בתלמידיה, בישיבותיה ובדייניה. הוא קובע שניתן וצריך להתייחס לחלק נכבד מרבני הציונות הדתית ושומעי לקחם כמו שמתייחסים בארצות הברית למערכת בתי-הכנסת והרבנות הרפורמית.¹ אופן

התייחסות זה אינו חדש כשמדובר בחוגים חרדיים קיצוניים בארץ ובחוץ לארץ, כמו שנראה להלן, אולם הוא בגדר מהפכה של ממש כשהוא יוצא מפורשות מפני דייני בית-הדין הגדול בירושלים.

1 ראו לדוגמה הרב משה פינשטיין, שו"ת אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימן עו, פה; חלק ג, סימן כה; חלק ד, סימן עה. ולעניין ביטול תוקף גיוריהם של המתגיירים, ראו יורה דעה, חלק ב, סימן קכח, קלב.

פסילת רבני הציונות הדתית

הרב עטיה, הדיין האשדודי שפסל את גיורה של האישה שעניינה הובא לפניו, עשה זאת משני נימוקים:

הליך הגיור של המערערת פלונית נעשה ע"י ביה"ד המיוחד לגיור בראשות הרב חיים דרוקמן שהוא בי"ד פסול ובהעדר בי"ד אין חלות גיור כלל. שהמערערת פלונית לא קבלה עליה שמירת מצוות ובפועל לא שמרה על מצוות מרכזיות כשמירת שבת ושמירת טהרת המשפחה, ובהעדר שמירת מצוות אין חלות גיור והיא נשארה בגויותה.²

הרב שרמן חוזר על נימוקיו של הרב עטיה ומקבל אותם:

כבוד הגר"א עטיה טוען שביה"ד לגיור של אבה"ד הרב דרוקמן הם בי"ד פסול, משום שמזולזלים בהלכה שנפסקה ע"י כל הפוסקים שכאשר אין קבלת מצוות אצל המתגייר הגיור אינו חל אפילו בדיעבד והמתגייר נשאר נכרי, ונוהגים "בקלות דעת", שמכניסים גויים גמורים לכלל ישראל ומכשילים את הרבים בחטא גדול, ויש לראותם כמגלים פנים בתורה שלא כהלכה. לטענתו לא רק במקרה הנדון שבפניו קיים הדבר אלא הביא שם מקרים נוספים של גיורים שנעשו ע"י ביה"ד של הרב דרוקמן. התנהלות זו הפכה להיות "שיטה", על כן יש לראותם קלי דעת שאינם נכנעים לפסק דין תורה והשו"ע, ובודים מלבם דברי הבל ומטהרים את השרץ בק"נ טעמים ומדמים בלבם שיש בכחם לעקור דבר מן התורה ולכן יש לראותם מזידים ו"אפיקורסים". דברים אלו הופכים אותם לדיינים פסולים. הנובע מכך שהם בי"ד פסול ומאחר ואין בי"ד, אין כל תוקף להליך גיור שנעשה על ידם. כדפסק בשו"ע יו"ד סימן רס"ח סעיף ג' "בכל ענייני הגר... צריך שיהיו בשלושה כשרים לדון דמשפט כתיב ביה ודיין פסול איננו במשפט.

לדעתם של הרב עטיה ושל הרב שרמן וחבריו, שיטת הגיור של הרב דרוקמן מנוגדת לפסק דין תורה וה'שולחן ערוך', ולכן יש לראותם "קלי דעת", "מזידים" ו"אפיקורסים". הסיבה שגיוריהם מנוגדים להלכה היא שהם כביכול מגיירים בלא קבלת מצוות מצד המתגייר.

חשוב להבין, לטענתו של הרב האשדודי שהתקבלה על דעתם של דייני בית-הדין הגדול, הפסול של גיורי בית-דינו של הרב דרוקמן אינו מצטמצם רק למקרים שבהם הגר אינו מקיים מצוות. גם אם מדובר בגר צדק ממש, שמקיים קלה כחמורה, גיורו אינו גיור, מכיוון שבית-הדין שבו התגייר הוא בית-דין פסול, של קלי דעת ואפיקורסים. הרב עטיה מסתמך על פסק דין של הרב שטרנבוך, סגן אב"בית-דין של העדה החרדית, שהורה שגם גר שומר מצוות, אם התגייר בתחילה בבית-דין פסול כזה, אין גיורו נחשב גיור, ועליו להתגייר שוב.

2 ציטוט זה והציטוטים שלהלן נלקחו מפסק הדין של הרב שרמן. הפסק טרם פורסם באופן רשמי ועותקים שלו צולמו ועוברים מיד ליד, ובדואר אלקטרוני.

ומדברינו נראה שאפילו הגירות שלפנינו כדין, שמתכוונים באמת לשם שמים, הלא בבית דין שמגיירים פוסקים תמיד שלא כדין, והם בזה רשעים, ולכן גירותם לא חל גם באופן המועיל שאין בהם שם בית דין כלל.³

כנגד דעתו של הרב עטיה מביא הרב שרמן את עמדתו של הדיין הרב גדליה אקסלרוד, הסבור שגם אם בית־הדין המגייר טועה ומגייר טועה ומגייר שלא כדין, אין לפסול את הדיינים כדין אפיקורסים, מכיוון שלדעתם הם נוהגים כהלכה ויש להם על מי שיסמוכו. כנגד זה כותב הרב שרמן כך:

דיינים בבית דין לגיור שמתעלמים בזדון מתוצאות חמורות אלו שנובעות מקביעתם המוטעית, לא ניתן לראותם כשוגגים וטועים בדבר מצוה... לאור דברים אילו, איני יכול לקבל את עמדתו של כבוד הגר"ג אקסלרוד שליט"א שאין לפסול דיינים אלו שבמעשה גיורם הם חוטאים ועוברים על אסור דלפני עור משום שהם סבורים שמצוה הם עושים... בנדונינו שמעשה הגיור לקביעתם של נכרים אלו כישראל כשאין קבלת מצות הוא בעצמתו רק מעשה עבירה דאורייתא של לאו דלפני עור... אדרבא עון חמור הוא לכולל נכרים ברשום פורמלי אזרחי בת"ז רשום "כיהודי".

כלומר, במעשה הגיור הזה אין אפילו "ריח" של מצווה, ולכן אי־אפשר להגן על דיינים אלו בטענת "טועה בדבר מצווה". ממילא הם נכללים בהגדרת אפיקורסים ורשעים, ואין מקום לומר להגנתם שהם נוהגים כהלכה לפי הבנתם.

הרב שרמן יודע היטב מהם הנימוקים שמניעים את הרבנים בבתי־הדין המיוחדים לגיור – לאו דווקא בבית־דינו של הרב דרוקמן – להקל בגיור. נימוקים אלו הם מבחינתו ראיות ניצחות לשיטתו, שדיינים אלו "יודעים את ריבונם ומתכוונים למרוד בו". וכך הוא כותב בפירושו, תוך שהוא מצטט ממאמרים של דייני בתי־הדין לגיור, לאו דווקא מבית־דינו של הרב דרוקמן:

רבים מאותם דיינים בבתי הדין המיוחדים רואים במעשה הגיור שלהם מעשה מצותי משום "שבעידן של קיבוץ גלויות בהסתכלות של אחריות לאומית בתור מי שחרדים לעתידו של עם ישראל ואופיו הרוחני והגשמי כאחד". (ציטוט מתוך הקדמת העורך הרב יהודה פריס חבר בית דין לגיור מבתי הדין המיוחדים לגיור לקובץ פסקי דין ומאמרים בעניני גיור ח"א שי"ל ע"י בתי הדין המיוחדים לגיור).⁴

תפיסת האחריות הלאומית מפורטת יפה במאמרים נוספים שמצטט הרב שרמן בהמשך פסק הדין:

בקובץ תחומין י"ז במאמר תחת הכותרת "עת לעשות" לגיור משפחות מעורבות כותב הרב שלמה רוזנפלד שם עמוד 223-224: "מאז הקמתה (של מדינת ישראל)... מגיעים לארץ זוגות מעורבים שהצד היהודי בהן הכיר את הנכרי בחו"ל עקב התבוללות מרצון או מחוסר ידע. בשלב מסוים החליטו לבנות עתידם בישראל לאחר פתיחת מסך הברזל מארצות מזרח

3 מצוטט בפסק הדין הנ"ל, מתוך שו"ת תשובות והנהגות של הר"מ שטרנבוך.

4 ההפניה למקור מופיעה כך בפסק הדין.

אירופה וקבוץ נדחי ישראל מאתיופיה ותפוצות נוספות גבר זרם העולים אשר מהם אחוז לא קטן הם נשואי תערובת או שהם רק צאצאי יהודים בהערכות זהירות מדובר ברבבות מקרים... מצב ענינים זה בנושא גיור דורש התייחסות של 'עת לעשות לה'".

ומסכם הרב שרמן את שיטתו של הרב רוזנפלד:

בסכום המאמר כותב הרב, שיש חשיבות לעזור ליהודים מתבוללים ובניהם לחזור לחיק היהדות, וכן שיש להרחיב את המערכת הציבורית העוסקת בענין זה ולקרב כמה שיותר את נדחי ישראל החיים אתנו בישראל כדי שנעזור להם להתקרב ליהדות ולא להתבולל כאן בארץ ולהחטיא בכך גם את אחרים.

מקור נוסף שממנו מצטט הרב שרמן את עמדת רבני הציונות הדתית, הוא מאמר של הרב דוד בס, אף הוא דיין מוסמך וחבר בית-הדין לגיור:

בקובץ פסקי דין ומאמרים בעניני גיור תחת הכותרת "תוקפו של גיור בדיעבד אם הגר אינו שומר כל המצוות" (מופיע בתחומין כרך כ') המאמר הוא עיבוד של פסק דין שכתב חבר ב"ד המיוחד לגיור הרב דוד בס. הרב דוד בס כותב בזו הלשון:

"ביותר קשה היא נעילת דלת בפני גרים בדורינו, לפי שהיא פותחת שערים אל החוץ וגורמת להמרת דת וטמיעה בגוים, ואף לעם ישראל עצמו נעשה הגיור צורך לאומי, שכן הפיצול בתוך ישראל מאיים על קיומה".
ושם בסוף המאמר עמוד קכ"ט כותב הרב: "אדרבא בדור כשלנו כשהגיור הוא צורך הרבים אין להערים על דרכו של הגר מכשולים מעבר להוראות ההלכה".

וכך מסכם הרב שרמן את עמדת רבני הציונות הדתית בנושא הגיור:

המשותף לדברי רבנים אלו שהם רואים במעשה הגיור מעשה מצוה משום האחריות הלאומית וצורך הרבים והצורך לדאוג לעתידו של עם ישראל ואופיו הרוחני והגשמי בפרט בארץ ישראל כלומר שמעשה הגיור נועד לא לצורך הרוחני דתי של המבקש שעובר את הליך הגיור אלא יש בזה השלכה למען מצבם הרוחני של העם היושב בציון, שלא יתרחקו מהיהדות ובאמצעות הליך הגיור הם יתקרבו ליהדות לאמונה בה' לשמירת מצותיו ותורת ישראל...

לאחר שהבהיר יפה את עמדתם של רבני בית-הדין לגיור, כלומר העמדה המקובלת על רבני הציונות הדתית, ושמכוחה פעלו בית-דינו של הרב דרוקמן ושאר בתי-הדין המיוחדים לגיור, מסכם הרב שרמן את דעתו הנחרצת עליהם:

למרות האמור אין לראות במטרות הלאומיות או חברתיות שאין מאחריהם כל שינוי מהותי מצוותי של התקרבות לה' לתורתו ומצותיו, כאשר בפועל מזה עשרות שנים רוב רובם של המתגיירים בבתי הדין הנ"ל נשארים כנכרים בהתנהגותם החילונית למעט פעולות של מסורת יהודית שמהיום לגבם פעולות חיצוניות בלי כל מהות דתית מצותית מחייבת. גם הנלוים להם כבני הזוג היהודים נשארים כמצבם החילוני בלא שהתקרבו לאורחות חיים

יהודיים מלאים של אמונה תורה ומצות, ורואים עצמם שייכים לעם היהודי רק בחלק הלאומי חברתי בלא כל זיקה דתית פנימית לעם ישראל. למרות תוצאות ומציאות קודרת זו, לא נמנעים אותם בתי דין לגיור להנפיק ולבולל בתוך עם ישראל, להסוות נכרים במעטרה [אולי צ"ל: במעטה] חיצוני של ישראל כשמהותם הנכרית חילונית נשארה כפי שהיתה. למצב זה אין לראות בהתנהלות זו שוגגים וטועים במצוה אלא זדון גמור.

**הרב שרמן ראוי לשבח על
נחרצותו ועל אומץ לבו.
אין הוא מסתיר את דעתו
החד־משמעית: כל הרבנים
הציונים־דתיים המקלים
בקבלת גרים מכוח מניע
לאומי־חברתי, כולם עוברים
בזדון ובמצח נחושה על
ההלכה הפסוקה**

למען האמת, הרב שרמן ראוי לשבח על נחרצותו ועל אומץ לבו. אין הוא מסתיר את דעתו החד־משמעית: כל הרבנים הציונים־דתיים המקלים בקבלת גרים מכוח מניע לאומי־חברתי, כולם עוברים בזדון ובמצח נחושה על ההלכה הפסוקה, ולפיכך הם ודיניהם פסולים, ואין שום מקום להצדיק אותם כטועים בדבר מצווה. אומץ לב לחוד, ויושרה והגינות לחוד. הצגת כל הדיינים הסוברים שלא כדעתו כפוסקים בניגוד להלכה, מתוך התעלמות גמורה מן המקורות לפסיקתם ומתוך הבאת נימוקיהם באופן חלקי ומקוטע, היא עלילה מכווערת, שיש לחשוף את פניה.

הוויכוח על קבלת גרים ללא קבלת מצוות מלאה

הבעיה העומדת במרכז הפולמוס היא פשוטה. גיור מחייב מילה (לגברים), טבילה וקבלת מצוות.⁵ במשך דורות הגלות הייתה ההצטרפות לעם ישראל אפשרית רק עם קבלת עול מצוות, שהרי זו הייתה המסגרת הארגונית והקהילתית של עם ישראל. בדורות האחרונים, עם התפשטות החילון והרפורמה, נוצרה האפשרות להתקשר לעם ישראל על רקע לאומי ובלא הקשר של קיום מצוות. הקמתה של מדינת ישראל יצרה מציאות חדשה שבה יש קיבוץ יהודי גדול, שההשתייכות אליו היא לאומית ולא דתית. מדי פעם חזרה ועלתה במדינת ישראל סוגיית "מיהו יהודי" ובעקבותיה השאלה אם אפשר לגייר ל"ישראליות" שאינה דתית, ועוררה פולמוס ער. הבעיה החריפה מאוד עם גל העלייה ממדינות חבר העמים. על־פי חוק השבות, גם מי שאינם יהודים על־פי ההלכה, אך הם נשואים ליהודים - הם ובניהם ובני בניהם, עד דור שלישי, זכאים

5 מבקש להרחיב בסוגיה ממקורותיה יוכל להיעזר בספרות ענפה מאוד שנכתבה בנושא זה, גם בדורנו. סיכום מקיף ביותר אפשר למצוא בספרו של מנחם פניקלשטיין, הגיור הלכה ומעשה, רמת־גן תשנ"ד. בעניין קבלת המצוות, ראו שם: חלק שני, 'קבלת המצוות', עמ' 93-147; חלק חמישי, 'בטלות גיור בגין העדר כוונה להתגייר', עמ' 305-360; סיכום ומסקנות, עמ' 370-375 ועמ' 388-391. הגם שפניקלשטיין גורס כדעה המעמידה את קבלת המצוות המלאה כתנאי המרכזי לגיור - שלא כרב שרמן, אין הוא מסתיר את קיומן של דעות אחרות ואת מקורותיהן. דעה קיצונית נגדית מובעת בספרם של אבי שגיא וצבי זוהר גיור וזהות יהודית, ירושלים תשנ"ה. הם מבקשים להדגיש דווקא את המגמה שאינה מחייבת קבלת מצוות כתנאי הכרחי לגיור.

לעלות לארץ. וכך עלו לישראל רבבות עולים שאינם יהודים על-פי ההלכה.⁶ עולים אלו, המבקשים להצטרף לחברה הישראלית לכל דבר ועניין, אינם מוכנים לקבל עליהם את עול המצוות במלואו. במילים אחרות, הם רוצים להיות ישראלים, הם אפילו מוכנים להיחשב "מסורתיים" ולנהוג מנהגים המקובלים בחברה הישראלית הכללית גם בתחום הדתי, אך אין הם מעוניינים להצטרף לחברה הדתית.

מי שסובר שהתנאי של קבלת מצוות מלאה הוא תנאי מחייב גמור לגיור - אינו רואה שום דרך לגיירם. יש "אומדנא דמוכח" שמתגיירים אלו אינם מתעתדים לשמור מצוות, גם אם למדו בתוכנית מלאה באולפן גיור והם יודעים היטב את עיקרי היהדות וההלכה. הצהרתם בפני בית-הדין שהם מתכוונים לשמור מצוות היא מן השפה ולחוץ. השאלה מה יעשה באזרחים אלו, ומה תהיה ההשפעה של השארתם בגויותם - אינה רלוונטית. היא צריכה להישאל על-ידי רשויות המדינה. מה לנו, אישי ההלכה הטהורה, ולבעיה זו?

העמדה האחרת סוברת שקבלת המצוות ברמת הצטרפות לקהילה הדתית אינה דרישה אולטימטיבית. הפעולה העיקרית של הגיור אינה המרת דת אלא הצטרפות לעם ישראל; "עמך עמי" קודם ל"אלקיך אלקי". ולכן, כשם שבעבר מצאנו פוסקים רבים וחשובים שהסכימו לקבל גיורים במקרים שבהם היה ברור שהגר אינו מתכוון לקבל עליו קיום מצוות מלא, כך גם בזמננו יש לסמוך על הגישה הזאת בשל הנסיבות המיוחדות, הלאומיות והחברתיות, ויש לגייר את העולה שמוצאו "מזרע ישראל", המבקש להפוך לחלק מן החברה היהודית לכל דבר ועניין, בלי לפשפש בציציותיו כדי לוודא קבלת עול מצוות במלואו.⁷

הפסיקה הממלכתית

בפסק הדין של הרב שרמן מופיעות הפניות למאמרים מנומקים היטב של רבנים מבתי-הדין המיוחדים לגיור, המצביעים על המקורות ההלכתיים התקפים לשיטתם. בניגוד למצג השווה של הרב עטיה והרב שרמן בעקבותיו, פסיקה זו אינה "נגד ההלכה", וגדולי הפוסקים בכל הדורות משמשים עוגן יציב לגישה זו. עם הפוסקים האלה אפשר למנות כמעט את כל הרבנים הראשיים לישראל: הרב הרצוג והרב עוזיאל, הרב נסים והרב אונטרמן, הרב גורן, וייבדל לחיים ארוכים, הרב עובדיה יוסף. אכן, יש להודות שהרב שרמן אף הוא ממשיך במסורת ארוכה של פסילת רבנים גדולים בישראל והתעלמות מדבריהם כשאלה אינם תומכים בשיטתו, ובזה אין כל חדש. החידוש הוא שהתהפכו היוצרות: בית-הדין הרבני הגדול של מדינת ישראל תומך בעמדה החרדית הקיצונית ופוסל את גישתם של הרבנים הממלכתיים, הנושאים בעול האחריות לכלל ישראל ולמדינת ישראל.

6 מקובל היום לאמוד את מספרם בכשלוש מאות אלף איש ואישה.
 7 עמדה זו מנוסחת בבהירות בכתביו של הראשון לציון הרב עוזיאל. ראו: שו"ת משפטי עוזיאל, חלק א, סימן יד; חלק ב, יורה דעה, סימן נח; פסקי עוזיאל בשאלות הזמן, סימן סה.

כדי להבהיר לאיזו מסורת מצטרפים הרב שרמן וחבריו אצטט מדבריו של הרב משה שטערן, מחבר שו"ת באר משה, פוסק חרדי מרבני הונגריה שמושבו בארצות הברית והוא קרוב בהשקפותיו לרבי מסאטמר:

מי פילל זאת, שיגיע זמן שאיש בשם "רב" יכונה, ולא עוד אלא שנעשה "טשיף ראביי"⁸, יטהר "ממזרים" גמורים בדברי שקר מוחלט, שקרים הידועים לכל... עם פלפול של הבל הבלים רוח ישאם, שקר כזב חנופה וגאווה יחד ידבקו, בה"טשיף ראביי", ונתהפך להיות "רודף" עם כל הלכותיו, לכלל ישראל, לא רק "רודף" לגופי ישראל אלא ל"נשמתו" ל"חיותו" ל"נפשו", של כלל ישראל, לא "טשיף-ראביי" שמו, אלא "טשיף-רודף" של כלל ישראל שמו, כי על ידי שקריו וחנופותיו והבליו הביא ומביא את כלל ישראל לסכנה.⁹

מן הצד האחר, הרב דרוקמן וחבריו גם הם אינם תלושים ממסורת ישראל סבא. מלבד הרבנים הראשיים שהוזכרו לעיל, אפשר למנות פוסקים רבים שדייני הגיור ה"פסולים" סומכים עליהם. אולם צריך להבין מה אנו מחפשים. כאמור, הפוסקים בתקופת הראשונים וראשית תקופת האחרונים לא היו עדים לתופעה של רצון להתגייר בלי קבלת מצוות, מפני שלא הייתה קיימת מציאות של הפרדה בין הצטרפות לעם ישראל ובין קבלת אורח חיי הרגיל, שהיה אורח חיים של תורה ומצוות. המציאות המתחדשת היא שהולידה את האפשרות הזאת. המניע השכיח ביותר בדורות האחרונים, בגלויות שונות, לרצונם של מי שאינם יהודים להתגייר ולהצטרף לעם ישראל מבלי לקבל עליהם מצוות, היה נישואין: "גיור לשם אישות". המניע של הצטרפות לחברה ישראלית-לאומית הוא מניע חדש לגמרי, שקשור בכינונה של מדינת ישראל ובגלי העלייה שהציפיה. לכן, אי-אפשר למצוא אמירות מפורשות אצל פוסקים שקדמו להקמת המדינה המתייחסות למניע החדש הזה. אולם ניתן לסמוך על פוסקים שהקלו בגיור לשם אישות, כשהמניע היה למנוע התבוללות, נישואי תערובת ועזיבת בן-הזוג היהודי את הקהילה היהודית.¹⁰ והלוא קל וחומר הוא, אם במקרה בודד של נישואי תערובת בקהילה בחו"ל הקלו, כשמדובר בסכנת התבוללות כללית במדינה, על אחת כמה וכמה שיש להקל.

הפסילה החריפה של בתי-דין המגיירים ללא קבלת מצוות מלאה, המופיעה אצל פוסקים אחרונים, מכוונת בדרך כלל נגד גיורים רפורמיים. גם פוסקים ציוניים-דתיים

8 במילים Chief Rabbi הכוונה לגר"ש גורן זצ"ל. מדובר בפולמוס "הממזרים", שבו הרב גורן ובית-דין מיוחד שכינס התירו אה ואחות שנחשבו פסולי ממזרות לבוא בקהל. פרט מעניין: הרב גורן התירם לבוא בקהל בכך שפסל את הנישואים הראשונים של אמם באמצעות הטלת דופי בגיורו של האב. כעת התהפכו היוצרות, ובני-הפלוגתא של הרב גורן הם המבקשים לפסול גיורים למפרע.

9 הרב משה שטערן, שו"ת באר משה, הקדמה לחלק ג, ברוקלין תשל"ג.

10 ראו במאמרים השונים בתחומין, שמקצתם כבר צוינו על-ידי הרב שרמן בפסק דינו והובאו בתמצית לעיל: הרב יגאל אריאל, 'גיור עולי בריה"מ', תחומין, יב (תשנ"א), עמ' 81-97; הרב משה פיינשטיין 'חובת קירובם של יהודי אתיופיה', תחומין, יב (תשנ"א), עמ' 98; הרב שלמה רוזנפלד, "עת לעשות" לגיור משפחות מעורבות', תחומין, יז (תשנ"ז), עמ' 223-232. עם הפוסקים הדוגלים בעמדה המקלה שעליהם מסתמכים הדיינים אפשר למנות את אלה: הרמב"ם, שו"ת פאר הדור, סימן קלב; ר' שלמה קלוגר, שו"ת טוב טעם ורעת, מהדורה קמא סימן רל; ר' חיים מצאנז, שו"ת דברי חיים, חלק ב, אבן העזר, סימן לו; שו"ת מהרש"ם, חלק ו' סימן קט.

היו שותפים לפסילה זו.¹¹ הפסילה של הרבנים הרפורמים והגיורים הרפורמיים אינה דומה לפסילה של הגיורים של בתי-הדין לגיור, משתי סיבות:

הסיבה האחת היא שהרפורמים עוקרים את מערכת המצוות מלכתחילה. אין הם מקבלים את מסגרת ההלכה, ורבניהם מחללים שבת בפרהסייה ומבצעים שאר עבירות ידועות. ממילא, פסילת בתי-הדין שלהם אינה נעשית על רקע של מחלוקת הלכתית מקומית, אלא על בסיס דחייה כוללת של עמדת הרפורמה ביהדות. אמנם ייתכן שרבנים חרדים מסוימים פוסלים באותו האופן גם את הרבנים הציוניים,¹² אולם התפיסה הרווחת בחברה הדתית, אפילו החרדית, אינה כזאת. עד כה לא שמענו הצהרות מפוסקים חרדיים מרכזיים בארץ, שאינם נמנים עם הפלגים הקיצוניים של "נטורי קרתא" ודומיהם, שיש להתייחס לרבנים מן הציונות הדתית כאל אפיקורסים ומומרים.

הסיבה השנייה היא שבתי-הדין האורתודוקסיים לגיור, גם הציוניים, אינם מבטלים עקרונית את קבלת המצוות כחלק בלתי נפרד מן ההשתייכות לעם ישראל. "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה", קבע כבר רבי סעדיה גאון. אלא שהם סבורים שבנסיבות הקיימות יש שיקולים להקל בהליך הגיור, ויש לראות ברצונו של המתגייר ובנכונותו הכללית להצטרף לעם ישראל ולהתחייב ל"מסורתיות" תנאי מספיק בזמננו – מבלי לטעון שבזאת מסתכמת הדרישה למצוות. אדרבה, הדרישה לקיום מצוות באופן מלא מופנית כלפי כל אדם מישראל, לאו דווקא הגרים, אלא שהיא אינה מעכבת את הגיור בנסיבות הקיימות. דוגמה לפסיקה אפשרית מן הסוג הזה אפשר לראות בדבריו של הרב דוד צבי הופמן, לפני כמאה שנה, בגרמניה:

...ועתה נחזי אנן אי מהני כשטובלין אותו עכשיו בלא קבלת מצוות... דביעבד הוי גר אף שלא הודיעוהו שכר המצות ועונשין... אמנם לי אכתי הדבר צריך עיון דהא כתב הרב המגיד פי"ג מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ז: זה פשוט דאין הודעת המצות מעכב. ואיך יקבל המצות אם אינו יודע המצות? ואם כן משמע דגם קבלת המצות אינו מעכב בדיעבד, ואין לי פנאי לעיין כעת בזה...

ועל כן נראה לי מפני טעמים הנ"ל דאם נטבל בפני שלשה הוי גר גמור בדיעבד אף שלא קיבל המצות, ובנידון דידן, דאי אפשר בענין אחר כדיעבד דמי. ועל צד היותר טוב יודיעו לו המצות שבודאי ירצה לקבל דהיינו ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים מצות צדקה וכבוד אב ואהבת רע וכדומה, ויאמר אחר כך סתם שמקבל עליו מצוות היהודים, ומכל מקום כל זה אינו מעכב...¹³

11 ראו לדוגמה הרב יעקב אריאל, במאמרו 'תוקפו של "גיור" רפורמי', תחומין, יז (תשנ"ז), עמ' 177-188.

12 אכן, ה'באר משה' מתייחס כך אל הרבנים הציונים המסרחים (המזרחים) באופן כללי, ומזהיר שלא להכניס הביתה ספרים שיצאו לאור בהוצאות ספרים "שלהם" ואף לא לעיין בהם, גם אם הם ספרים של חכמים "כשרים" מגדולי הראשונים והאחרונים. (שו"ת באר משה, [חלק ח], סימן ג).

13 הרב דוד צבי הופמן, שו"ת מלמד להועיל, חלק ג (אבן העזר וחושן משפט), סימן ג.

גיורי "קריצה"¹⁴

השאלה העומדת כעת על הפרק, בעקבות פסיקתו של בית-הדין הגדול והעמדה שהוצגה בפסק הדין של הרב שרמן, מחייבת התבוננות כנה של הציונות-הדתית במצב מערך הגיור. בעצם, קיים ויכוח פנימי בתוך הציונות הדתית, ולא הכול מקבלים את העמדה המרחיבה והמקלה שתוארה לעיל. יש רבנים בתוך הציונות הדתית הסוברים כדעת בית-הדין הגדול, שאין מקום לגיור בלא קבלת מצוות מלאה. בה בעת הם נוטים לקבל את דעת המרחיבים, בשל התודעה הממלכתית והאחריות הלאומית שלהם. מתוך כך נוצרה גישת ביניים המחייבת באופן רשמי קבלת עול מצוות, אך מוכנה להתעלם בפועל מן העובדה שרבים מן המתגיירים אינם מתכוונים באמת לקבל עליהם עול מצוות גמור ולהצטרף לחברה הדתית באופן מלא. גישת הביניים הזאת מוכרת היטב למורים באולפני הגיור ולמתגיירים עצמם. הללו יודעים שבעומדם לפני בית-הדין עליהם להשיב לשאלותיו בדרך שתראה כאילו הם מתכוונים לקיים מצוות ברצינות.

בית-הדין מתעלם מן ה"אומדנא דמוכח" שרוב רובם של הגרים הללו אינם מתעדים להצטרף לחברה הדתית ולחיות על-פי אורח חיים של קיום מצוות מלא, ושני הצדדים באים על סיפוקם. לעתים, יטענו רבנים אלו, אם התברר באופן חד-משמעי שהגר לא התכוון כלל לקיים מצוות, ניתן לבטל את גיורו למפרע, ממש כדעתו של הרב שרמן.¹⁵

עמדת ביניים זו מפרנסת יפה את התקפתם של הרב שרמן ושל חבריו. הרב שרמן טוען, ולעניות דעתי בצדק, שמי שסבור שאי-אפשר לקבל גרים בלי קבלת מצוות מלאה, ומתחכם לגייר "כאילו" יש קבלת מצוות, מנימוקים אלה

כשיתברר שאכן קיים מסלול הגון, ישר ופשוט להתגיירות ל"ישראליות מסורתית", בלי מצגי שווא ובלי להסתכן באכזבות ומכשולים מצד בתי-דין שאינם מסכימים עם התהליך הזה, ניווכח שמספרם של המעוניינים בגיור יגדל באחוזים רבים

ואחרים, עושה מלאכתו רמייה.¹⁶ יש להוסיף ולומר שגישה זו נזקה מרובה לא רק במישור ההלכתי, אלא גם בתהליך הגיור ובחילול השם שנעשה כלפי הגרים. הגרים מבינים שכדי להצטרף ליהדות עליהם להיות חלק מתהליך של שקר ואונאה עצמית, המוזמן ומוכתב על-ידי הרבנים והדיינים, חבורה שלמה שחברה יחד למין תחבולה והתחכמות שאין בהן יושרה והגינות. לא אחת שומעים ממדריכי המכונים לגיור

14 על משקל "גיורי קפיצה", המבוססים על "קפיצה" של המתגייר לחו"ל. שם הוא יכול להתגייר בכל בית-דין, לרבות בית-דין רפורמי, וגיורו יוכר על-ידי החוק הישראלי. זהו פתרון נוח למי שמבקש לעקוף את המכשול הפורמלי בארץ, אך אינו פתרון מספק למי שמבקש שגיורו יוכר על-ידי הרבנות לכל דבר.

15 דוגמאות למאמרים המבוססים על גישה כזאת: הרב ישראל רוזן, 'גר שקיבל תורה "חוץ ממצוה אחת"', תחומין, יט (תשנ"ט), עמ' 139-143; הנ"ל, 'גיור קטינים המאומצים במשפחה חילונית', תחומין, כ (תש"ס), עמ' 245-250; הרב צבי ליפשיץ, 'ביטול גיור כשקבלת המצוות היתה פגומה', תחומין, יט (תשנ"ט), עמ' 115-138. לא אעסוק כאן בתפקידים של רבנים אלו וחבריהם בבתי-הדין לגיור, וביחסים שבינם ובין בית-הדין של הרב דרוקמן.

16 וראו הדין ודברים שבין הרב יעזר אריאל לרב אליהו בקשי דורון, תחומין, כ, בדבר ביטול גרות למפרע כשהוכח שהגר לא התכוון כלל לקבל מצוות.

שהגרים מתקשים להבין גם הערמות הלכתיות רשמיות ומוכרות, כגון הפרזבול או היתר עסקא שעליהם הם לומדים במסגרת המכון. קל וחומר כשמדובר במעשה רמייה שהם מוזמנים להשתתף בו כדי להתקבל ליהדות.

גיור ל”ישראליות” לכתחילה

נראה שפסק הדין של הרב שרמן, הדחתו של הרב דרוקמן והשערורייה הכרוכה בכך, מחייבים את הציונות הדתית שלא להסתפק בגינויים, במחאה על עלבוננו של הרב דרוקמן ובביקורת על ”השתלטות החרדים” על בית-הדין הגדול. הגיע הזמן לעשות מעשה. אולם קודם לעשיית המעשה, יש צורך בביורור הלכתי נוקב. יש לבדוק אם אכן יש דיינים המוכנים לקבל לכתחילה את העמדה שהמצב החברתי והלאומי במדינת ישראל כיום הוא מניע להקלה בגיור ולפעולה ממלכתית וציבורית של גיור ”ידידותי” ומקיף לרכבות העולים המוכנים לתהליך זה. אם גדולי תלמידי החכמים יצטרפו להוראה ברורה וחד-משמעית, יהיה אפשר לייסד מחדש את מערכת בתי-הדין לגיור ולכוון את אולפני הגיור ומכוני ההכשרה לאימוץ תהליך מהיר ויעיל של גיור לכלל העולים.

כשיתברר שאכן קיים מסלול הגון, ישר ופשוט להתגיירות ל”ישראליות מסורתית”, בלי מצגי שווא ובלי להסתכן באכזבות ומכשולים מצד בתי-דין שאינם מסכימים עם התהליך הזה, ניווכח שמספרם של המעוניינים בגיור יגדל באחוזים רבים. על-פי היכרותנו עם תלמידי מכוני הגיור ועם העולים, הם ישמחו להקדיש פרק זמן סביר ללימוד האמונה היהודית, עיקרי המצוות, יסודות המסורת היהודית, ההיסטוריה של עם ישראל ומורשתו, אם הם ידעו שבתמורה יזכו הם ובעיקר צאצאיהם להתקבל אל החברה הישראלית-היהודית בלי שיוטל בהם דופי ובלי

הגרים מבינים שכדי להצטרף ליהדות עליהם להיות חלק מתהליך של שקר ואונאה עצמית, המוזמן ומוכתב על-ידי הרבנים והדיינים, חבורה שלמה שחברה יחד למין תחבולה והתחכמות שאין בהן יושרה והגינות

ספקות וחששות ירחפו מעל עתידם כיהודים. בתנאים אלו יוכל בית-הדין לדרוש, ולא רק מן השפה ולחוץ, שהמתגיירים יקבלו עליהם בכנות ומתוך רצון טוב לקיים מצוות עיקריות וחשובות ולשלב בחייהם אורח חיים מסורתי, כפי שלמדו להכירו מן המשפחות המלוות את מהלך הגיור. הנוסחה של רד”צ הופמן שהוזכרה לעיל יכולה להיות עיקרון מנחה: ”יודיעו לו המצות שבודאי ירצה לקבל, דהיינו עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, מצות צדקה וכבוד אב ואהבת רע וכדומה”, וכיום בארץ אפשר להרחיב גם למצוות שבין אדם למקום. ניסיון לגייר כך נעשה בהיקף ניכר למדעי בצה”ל, ובהצלחה לא מבוטלת.

נקודת השבר וההכרעה – האם יש פסיקה ממלכתית בישראל?

כבר העירו רבים שהציונות הדתית מתקרבת לנקודת הכרעה שאין ממנה חזרה. יש להחליט אם בשם ה"ממלכתיות" תקבל עליה את עול הממסד הדתי הממלכתי, דהיינו הרבנות הראשית ומוסדותיה, הנתונה כיום ביד אנשי הלכה הכפופים לפסיקה א-ממלכתית של הזרם הליטאי-חרדי,¹⁷ או שמא בשם אותה "ממלכתיות" היא תתעשת, תפנה עורף למסגרות השבויות הללו, ותחזור להוביל את הפסיקה בישראל ברוח האבות המייסדים שלה וגדולי הרבנים הראשיים ואבות בתי-הדין שהנהיגו "פסיקה ממלכתית" בדורות הראשונים של מדינת ישראל. פולמוס הגיור המחודש הוא נקודת הכרעה כזאת: האם יש כוח בידה של הציונות הדתית לבצע את המוטל עליה? האם יכולים רבניה להתאגד ולקבל הכרעה הלכתית ברורה, הנובעת מהשקפת עולמם, כפי שמצופה מהם לעת הזאת מהחברה הישראלית כולה? האם יש בכוחם של רבני הציונות הדתית לעמוד כנגד המתקפה החרדית וללכת בדרכים שסללו קודמיהם, לעתים מתוך תשלום מחיר אישי כבד – כדוגמת הרב גורן שהוזכר לעיל? אם לאו, אזי פסק הדין של הרב שרמן יכול להיחשב לאחד המסמרים החשובים, אם לא האחרון שבהם, בארון הקבורה של הפסיקה הממלכתית בישראל. אם כן, זו עשויה להיות ההכרעה שתחזיר את הציונות הדתית למקום מרכזי בעיצוב דמותה הרוחנית של מדינת ישראל בדורות הבאים.

17 ראו מאמרו של הרב יעקב אריאל, 'עמך עמי ואֵלהיך אֵלהי', הצופה, עש"ק פרשת נשא תשס"ח.